

mišljenja i komentari

Živjeti od plaće

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

U osamnaestom stoljeću znanost bijaše gospodski hobi: Lavoisier je bio pravnik, točnije zakupnik poreza, koji se u slobodno vrijeme bavio kemijom. U devetnaestom stoljeću znanost je postala uzgredno zanimanje: uzimalo se za naravno da sveučilišni profesor, u vremenu koje mu je preostajalo od predavanja i njihova pripremanja, nešto istražuje, dakako za svoj novac – baš kao što se danas pretpostavlja da svaki intelektualac kupuje i čita knjige. Tek je sredinom dvadesetog stoljeća znanost postala zanimanje kao i svako drugo. Znanstvenik je radnik koji radi za plaću, pa se od njega se očekuje da za svoju plaću nešto napravi, kao što on od svoga poslodavca očekuje da ga za njegov rad, a posebice za uspjeh u radu pravedno nagradi.

Znanost je dakle u Europi, u svijetu, postala zanimanje – a u nas? U nas je znanost, zaposlenje u znanosti, dragi moj čitatelju, bilo i još je uvijek samo sinekura. Sjećate li se onih velikih socijalističkih poduzeća koja su samo proizvodila gubitke, ako su išta proizvodila? Sjećate li se svih onih radnika koji su jutro u tvornici provodili u kartanju da bi imali snage popodne orati svoje njive i vršiti svoje žito? Sjećate li se poslovice, pjesmice zapravo, “divan li je ovaj režim – plaća ide, a ja ležim”? I nikome nije bilo loše, nitko se nije bunio ni pobunio: državna je plaća ulijevala sigurnost, sigurnost stalnog zaposlenja i sigurnost da ćeš uvijek imati za kruh i mlijeko, da ne govorimo o sigurnosti besplatne zdravstvene zaštite i kakve-takve mirovine pod stare dane, koju seljaci, uostalom, ni na koji drugi način nisu mogli steći.

Neposredan povod za pisanje ovog članka došao mi je elektronskom poštom. Piše mi neka kolegica, sva ojađena. Eto, i ona i njezin suprug su znanstvenici, imaju djecu, pa otplate kredita za stan, a oni sa svojim plaćama nikako da dođu na zelenu granu. Bilo im je u početku teško, jako teško, no nadali su se da će poslije biti bolje. Kako je suprug imao veću mogućnost za napredovanje, posve ga je oslobodila kućanskih poslova i brige za djecu. Suprug je radio i danju i noću, nizio znanstvene radove e da bi se izborio za više znanstveno zvanje (čitaj: viši platni razred), a kad tamo – njegova molba stoji pred komisijom mjesecima, unatoč svim zakonskim propisima i propisanim rokovima. Netko izbor koči – da li zato što mu se ne da raditi ili pak misli da mladi ne bi trebali tako brzo napredovati – tko će to znati. “Izračunali smo da nam je obitelj oštećena u tih dvije godine za nekih 100 000 kn neto prihoda”, piše mi kolegica. “Najgore je to što zakon postoji, kriteriji, rokovi..., ali ih se nitko ne pridržava i nitko ne snosi posljedice ako ih se ne pridržava.” Da, kakve bi to posljedice netko mogao snositi i tko je taj koji će ga pozvati na odgovornost? A, uostalom, zašto bi ga netko i pozivao i prozivao? Što ima od toga? Da se zamjera kolegama, pa da on ili njegov suradnik pri izboru prođe još gore od kolegičina supruga. To su fakti – to je stvarnost u kojoj živimo.

Zašto je to tako?

To je zato što kolegica, a ni njezin suprug, nije shvatila sinekurnu narav rada u znanosti. One među nama koji ništa ne rade nitko ne dira – samo ako se znaju dobro pritajiti. Ti su naši kolege odavno naučili lekciju da je najvažnije nikome se ne zamjerati, a ne dobro i pošteno raditi svoj posao. Konačno, dobar je znanstvenik uvijek sumnjiv jer se, prvo, postavlja pitanje kako on može, a drugi ne mogu (“to su neki mutni posli”) ili ga, drugo, kolege ne vole jer nitko ne voli štrebere, ljude koji rade više nego što se od njih traži i očekuje.

No još nisam posve odgovorio na postavljeno pitanje, naime zašto ni kolegica ni njezin suprug ne mogu živjeti od svoga rada onako kako bi htjeli i onako kako su – po njihovom, a i mojem sudu – zaslužili. Kad sam na početku ovoga članka rekao da je polovicom prošloga stoljeća znanost postala profesijom, nisam do kraja rekao što znači profesionalno se baviti znanostima. Profesionalno se baviti znanostima, kao i svakom drugom djelatnošću, znači uključiti se u tržište rada, a to opet znači svoje usluge, svoje znanje, iskustvo i sposobnosti, stavljati nekome na raspolaganje pa onda od toga, nekoga, tražiti onoliko novaca koliko se može dobiti. No što kod nas znači biti izabran u više zvanje, dobiti veću plaću? U osnovi ništa, jer radiš isti posao na istom radnom mjestu. To je tek nekakva satisfakcija, nekakvo više moralno nego materijalno priznanje za minuli rad, mirovina koja se isplaćuje dok još radiš. To je sve.

Dakle, da sumiramo: svi ti problemi s izborima u viša zvanja, sve te rasprave oko kriterija te jauci oko njihova provođenja, proizlaze iz jednostavne činjenice da nemamo tržište znanstvenoga rada. A kako ga nema, najbolje čine oni koji se ni ne nadaju da će živjeti od plaće, nego izvore prihoda za sebe i svoju obitelj traže negdje drugdje – na slobodnom tržištu rada, naravno ne znanstvenoga.